

Інформаційне право та інформаційне законодавство

УДК 340.114.5

САВІНОВА Н.А., доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

ВАДИ СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ¹

Анотація. До питання усвідомлення сутності правових приписів та формування правової культури.

Ключові слова: інформація, правові приписи, правова комунікація, правова культура.

Аннотация. К вопросу осознания сущности правовых предписаний и формирования правовой культуры.

Ключевые слова: информация, правовые предписания, правовая коммуникация, правовая культура.

Summary. To the question of awareness of essence of legal orders and forming of legal culture.

Keywords: information, legal orders, legal communication, legal culture.

Постановка проблеми. Останнім часом спостерігається тенденція втрати авторитету правових норм. Ми переживаємо стан аномії [1] (від фр. *anomie* – беззаконність, безнормність), у якому внаслідок руйнування системи попередніх цінностей у індивідів відбувається втрата соціальних орієнтирів. В таких умовах правовий нігілізм лише підтримується наявними правовими приписами, спостерігаються системні зловживання правом, а кримінальні девіації нормами права лише педалюються. З розумінням цього лукаво було б говорити про ефективність правового впливу в цілому, а тим більше – про досягнення високої задекларованої мети права – регулювання суспільних відносин. Ефективність права не може зводитися до статистичних даних показників реалізації правових приписів, у тому числі норм імперативних галузей права, адже об’єктивно право має реалізовувати основну гуманітарну функцію – забезпечення нормального функціонування суспільства.

Як будь-яка інформація, інформація правових норм має поступати до свідомості того суб’єкта, на кого вона орієнтована. Дискусії з приводу визначення (а точніше – невизначеності!) суб’єктної орієнтації правових приписів, механізмів підвищення ефективності норм, втрати ідеології суспільної користі сучасними нормами ведуться у всіх галузях сучасної правової науки. Так, у конституційному, кримінальному, адміністративному, цивільному праві у цьому діалозі беруть участь найдосвідченіші представники різних шкіл, а представники науки теорії та філософії права намагаються дати пояснення феномену втрати актуальності раніше дієвих правових приписів.

Серед проблем ефективності правової комунікації наскрізною тезою проходить питання вад у надходженні правових меседжів до цільової аудиторії. Така проблема міститься у відсутності на рівні законотворчості фахового розуміння не спрямованості інформації, а результативності досягнення її передаванням бажаного результату – сприйняття та усвідомлення суб’єктами відповідної інформації, які забезпечуються за рахунок двох інших боків цілеспрямованого спілкування: перцепції (усвідомлення) та

© Савінова Н.А., 2014

¹ Під “правовою комунікацією” у автор розуміє односторонню масову комунікацію від нормотворця до населення.

інтеракції (об’єднання). Адже нормативне спілкування законодавця (влади) з населенням у ідеалі має на меті досягнення правової культури за посередництвом правосвідомості, чого, на жаль, сьогодні повною мірою досягнути не вдається.

Метою статті є постановка і розкриття сутності питання про формування правової комунікації з урахуванням необхідності передавання інформації до свідомості аудиторії задля досягнення кінцевої мети – усвідомлення сутності правових приписів та формування правової культури, як наслідок – правомірної поведінки індивідів у суспільстві.

При цьому, відповідно до соціальної теорії комунікації:

- комунікація являє собою один з боків спілкування, який характеризує техніку та процес передавання інформації. Мета комунікації – лише передавання інформації;
- іншими боками спілкування є перцепція (пізнання) та консолідація (об’єднання);
- метою спілкування в цілому є – консолідація, об’єднання.

Виклад основного матеріалу. Підходи до оцінки суті інформації у філософії та сучасному праві кардинально розбіжні. Філософські підходи до оцінки інформації намагаються охопити повний спектр характеристик. Серед теорії інформації виділяються “негентропійний принцип інформації” (теорія термодинамічності інформації Л. Брілюєна [2, с. 56]); сутнісна ступінь визначеності в переданому повідомленні (У.Р. Ешбі [3, с. 51]), “критерій складності структур” А. Моля [4, с. 43]; “інформація – ймовірність вибору” (А.М. Яглом [5, с. 21]); “міра ступеню відкритої системи, що самоорганізується” (І. Мелік-Гайказян [6, с. 123]), “передача повідомлень між передавальною і приймаючою системами, що веде до зміни розмаїтості станів останньої” (В.С. Толстой) [7]; “відомості про осіб, предмети, факти, явища і процеси, що не залежать від форми їхнього представлення” – теорія Н. Вінера.

Конгломерат таких теорій і неоднакових підходів до сутнісних характеристик інформації намагався поєднати у систему С.С. Овчинський, виділяючи аспекти інформації (об’єктивного(!) явища): теоретично-відображальний; гносеологічний; семантичний, що охоплює зміст та значення інформації; аксіологічний; кількісний, який має значення для синтаксичного розміру інформації; комунікативний, із розкриттям структури інформаційних зв’язків [8, с. 19].

Підходи правової науки до оцінки інформації надто відрізняються від загальнофілософських, проте представлені не біднішою палітрою. При цьому інформація у них майже тотально оцінюється переважно з позицій предмету правовідносин [9, с. 105; 10, с. 167; 11, с. 10; 12, с. 12; 13, с. 12; 14, с. 11; 15; 16; 17 та інші]. Ці підходи жодним чином не вирішують глобальної проблеми – потрапляння сутності інформації до свідомості аудиторії (населення), а тим більше – усвідомлення її. Окремий напрям у правовій науці утворюють дослідження інформації як предмету обробки інформаційних систем [18, с. 6] і правової інформації у системах соціального регулювання та нормативного забезпечення [19; 20 – 23]. І хоча безсумнівно те, що використання сучасних ІКТ розглядається як ефективний інструмент та механізм задля подолання проблем у багатьох сферах життєдіяльності суспільства, сталого розвитку як окремої країни, так і будь-якої особистості [24, с. 3, 5, 11], такий інструментальний підхід до оцінки інформації повністю втрачає сенс для правової культури без належної передачі інформації правовою комунікацією.

Отже, жодна з визначених позицій не враховує головного цільового призначення інформації: її здатності бути предметом ефективної комунікації – такої комунікації, яка забезпечує досягнення певного результату внаслідок передавання інформації.

Якщо говорити про те, що створення відповідної правової норми має на меті кінцевий результат у вигляді формування правосвідомості і правової культури, то, відповідно, кінцевим призначенням інформації правової комунікації має бути саме інтеракція – консолідація, спільна дія з приводу виконання певного законодавчого меседжу, яким виступає норма права.

Дискурси про комунікацію у праві, аналізуючи її особливості і форми подання, здебільшого зводять це явище до предмету комунікації – інформації, правової конструкції або до мети інформації – досягнення певного рівня усвідомлення норми права і, як наслідок – щеплення правової культури відповідній аудиторії, що, вочевидь, має виражатися у дотриманні приписів законодавства.

Якнайменше, поняття інформація правової норми може розглядатися з двох позицій: 1) інформацію про правову норму (далі – інформація про правову норму як інформативну конструкцію); 2) інформація, що є змістом правової норми.

Досліджуючи сутність інформації правової норми, необхідно виділяти інформацію про правову норму як інформативну конструкцію. Сама норма є технічною конструкцією, так би мовити, оболонкою для розміщення інформації. Вона є контейнером, який завантажується певним змістом. Правова норма має бути вірно позначена і перебувати у тому місці нормативного акту і системи права в цілому, де, за логікою побудови відповідного акту, вона має бути розташована. Не буде помилковим у даному випадку застосувати нехарактерний для права термін “логістика”, але саме “нормативна логістика” – як чіткі правила завантаження і маркування системних блоків у сучасних нормативних актах сьогодні гіпернеобхідні вітчизняній системі права. Сьогодні такі правила часто порушуються, і норми права розташовані у відповідних актах нелогічно, внаслідок чого елементарний їх пошук ускладнюється.

Так, за відсутністю до цього часу закону України “Про закони”, в державі відсутні механізми побудови норми права, її вірного розміщення, критеріїв назви, чіткого визначення обсягу регулювання (по умовчанню у нормі), порядку вирішення колізій тощо. Чи впливає це на ефективність самої норми? Відповідь тут не може дати звичайна статистика, адже вона не в змозі відобразити ті чи інші спроби індивідів знайти необхідне положення, уточнення, припис. Ефективність норми у даному випадку може оцінюватися через ефективність комунікації – передавання інформації про цю норму, яка досягла індивіда і була вдало реалізована ним внаслідок усвідомлення. Буквально: індивід отримав інформацію, що необхідна йому норма знаходиться у певних координатах матриці правової системи, і за цими координатами її знайшов, отримав, усвідомив.

На жаль, значна низка сучасних правових приписів перебуває у площині необхідності буквально “розрахунку” місця, де така норма могла б перебувати. Це ще не означає, що розрахунок логіки приведе до вдалого результату пошуку. Норма може перебувати в зовсім іншому місці нормативного акту, що покликаний регулювати відповідну сферу суспільних відносин, або й у зовсім іншому нормативному акті.²

В ідеалі шлях пошуку правової норми має відбуватися дедуктивним методом: від загального до безпосереднього, що обумовлюється структурою системи права. Розташування правових приписів поза межами спектру, у якому вони діють, призводить до втрати можливості ефективного пошуку таких норм, і, відповідно, передавання/отримання інформації про їх наявність/відсутність/динаміку та статику змісту.

---

² У даному випадку йдеться не про бланкетні норми, а саме про норми регулюють певні суспільні відносини, які визначаються відповідними нормативними актами.

Інформація, що є змістом правової норми, являє собою певний, переважно, сталий для окремих галузей права, змістовно заповнений шаблон, а її теоретично усталена структура (гіпотеза, диспозиція, санкція) обумовлюють належне заповнення необхідних складових відповідної норми.

Даному питанню тут немає сенсу приділяти суттєвої уваги – це питання надто глобальне і одночасно, детальне. Крім того, нами раніше було приділено достатньо уваги цьому питанню [25], і сенсу повторюватися сьогодні я не бачу, адже ситуація не змінилася, хіба що погіршилася.

Слід лише підкреслити, що суто зміст правової норми не може досягти свідомості реципієнта інформації у разі, якщо: 1) він сам нездатний для сприйняття; 2) інформація про норму, я якій він міститься, не знайдена.

Обидві ці вади безпосередньо впливають на здійснення правової комунікації – руху відповідної інформації від законодавця до аудиторії і кожного індивіда у ній. Перша вада унеможлиблює ефективну технічну складову такого руху, адже не з’ясовані координати початку руху, а другий – унеможлиблює сприйняття інформації (перцепцію) та, як наслідок, консолідацію з приводу відповідної норми.

Розглянемо ланцюг спілкування законодавця з аудиторією, що породжується правовою комунікацією, розуміючи, при цьому, що комунікація (технічний бік спілкування) забезпечує рух певної інформації, виступає ключовим фактором у досягненні інформацією пункту призначення.

Інформація є складовою комунікації і не має самостійної здатності передаватися від комунікатора до реципієнта без наявності дієвої структури комунікації, у якій інформація виступає лише предметом передавання, хоча і змістовним.

Звичайно, що сама комунікація не характеризує кінцеву мету спілкування законодавця з аудиторією. Вона лише має забезпечувати ефективний рух інформації про норму права і, відповідно, інформації, що містить зміст норми права. Утім, досягнення мети спілкування характеризує саме ефективність відповідної комунікації – чи досягла відповідна передача інформації запланованого результату.

Детальніше взаємозв’язок ефективності правової комунікації у конструкції спілкування влади з населенням, може продемонструвати аналіз схеми комунікативного процесу американського політолога Г.Д. Лассуелла [26]. Ця модель була запропонована Г.Д. Лассуеллом у 1948 році на основі аналізу ведення пропаганди у військових підрозділах під час Другої світової війни, і була запропонована як така, що може бути використана для аналізу масової (!) комунікації і будь-якої комунікативної дії. За даною схемою, оцінка ефективності відбувається за послідовним розкриттям відповідей на питання, що йдуть від п’яти обов’язкових елементів, запропонованих вченим:

*Who,
Says What,
In Which Channel,
To Whom,
With What Effect?*³

---

³ Хто [подає інформацію],
Що [каже],
Яким каналом [передається інформація],
Кому [адресована інформація],
З яким ефектом [інформація передана/отримана]?

Якщо все ж таки правову комунікацію розглядати виключно як механічний процес руху інформації від законодавця (комунікатора) до населення (аудиторії реципієнтів) каналами комунікації (друкованими і іншими технічними засобами, включаючи ЗМІ ті інші медіаносії), то її ефективність, дійсно, зводиться до технічного результату – доведеності до населення. У такій схемі модель повною мірою може працювати Ласуелла.⁴

Отже, розглянемо за схемою комунікації Ласуелла правову комунікацію, послідовно відповідаючи на питання комунікативного процесу:

1. Хто [подає інформацію]?
2. Що [каже]?
3. Яким каналом [передає інформацію]?
4. Кому [адресована ця інформація]?
5. З яким ефектом [інформація передана/отримана]?

Хто [подає інформацію]? Вірогідно, пряма відповідь у цій площині мала б виглядати так: “від законодавця та інших органів, компетентних приймати відповідні нормативні акти”. Але це не повною мірою так, і все значно складніше.

Суспільство диктує свої умови владі. Законодавче чи то інше рішення лише резюмує прийняття норми, яка потрібна суспільству. Формування змісту інформації правової комунікації забезпечується, безумовно, під час прийняття відповідного рішення законодавчим, або іншим компетентним органом держави. Але прийняттю такого рішення мають передувати відповідні політико-правові дії, спрямовані на виявлення необхідності такого акту чи норми, його розробка, обговорення і оцінки потенціальної ефективності, його інтеграції у сталу правову систему тощо.

Іншими словами, правова комунікація здійснюється законодавчими та іншими компетентними органами (у функції яких входить прийняття відповідних норм), на основі суспільного запиту та виваженої розробки необхідності та змісту відповідної правової інформації – змістовної сутності норм або актів права та інформації про такі норми та акти (від прийняття до скасування).

Інші випадки формування інформації і передавання її у комунікації не можуть призводити до бажаного результату консолідації, адже суспільство може не сприймати інформацію, яка протирічить його очікуванням, тобто – походить не від інтересів суспільства.

З останнього твердження впливає важливість другого запитання комунікативної схеми Ласуелла: *що [каже]?* – інформація, зміст комунікації.

Змістом правової комунікації є інформація, як вже вказувалося вище про правову норму та інформація, що утворює зміст такої норми.

Але це лише технологічний, комунікативний бік досягнення інформацією бажаного ефекту. Але ж поряд з ним існує перцептивний бік спілкування, який визначає усвідомлення отриманої інформації реципієнтом.

Відповідно до теорії сприйняття, здатність вибіркового сприйняття людиною інформації базується на тому, що сприймається переважно те, що цікаво – цінне для людини та її оточення.

---

⁴ Саме монологічність формули Ласуелла у даному випадку обумовлює вибір саме цієї схеми – до моменту оцінки ефективності, як досягнення фінальної стадії покресленого процесу, питання зворотного зв'язку (за схемою b2b communication, наприклад) в цілому хіба що має сенс аналізувати. Хоча, а стадіях оцінки реальної консолідації, така схема, дійсно, певним чином не дозволить оцінити процеси об'єднання. Цьому питанню доцільно присвятити самостійні комплексні дослідження.

Увага до цікавої інформації більша ніж до іншої, у тому числі необхідної. Інтерес забезпечує перевагу над сприйняттям “рутинної” інформації, а інформація з приводу правового регулювання, оподаткування, караності тощо, за часів постійних змін у законодавстві перетворилася на рутинну. Певне пожвавлення інтересу до змісту нормативної інформації відбувається лише у моменти, коли певні політичні або побутові події, пов’язані з такою інформацією, актуалізуються для окремої групи чи груп населення.

Крім того, інформація правової комунікації має суттєву специфіку подавання. Вона, як вже зазначалося, є інформацією про саму норму права (або акт) та інформацією, що містить сутність норми. Чи цікавить це пересічного громадянина? Скоріше, його цікавить яка безпосередньо для нього користь від такої норми.

Інша справа – вузька цільова аудиторія, коло осіб, функціонування яких безпосередньо полягає у реалізації відповідних норм. Їх така комунікація живо цікавить. Але і для такої категорії цінність інформації фактично презюмується через значення такої правової комунікації через їх правові функції.

Так, наприклад, працівники ЗМІ будуть жваво відчувати зміст інформації щодо правового регулювання діяльності масмедіа. У той же час, інформація про зміни до кримінально-правового законодавства переважно очікувана учасниками кримінального процесу.

Таким чином, слід виділити два компоненти, які виступають визначальними факторами цілеспрямованого досягнення правовою комунікацією свідомої оцінки – усвідомлення і правової культури її цільової аудиторії – населення держави.

Вважаємо найбільш доцільним виділити два головні компоненти:

1. Цінність, і, відповідно, значущість об’єктів регулюються нововведені правові відносини, інформація з приводу яких доводиться до населення – забезпечує усвідомлення;

2. Інтерес, тобто зацікавленість населення у виконанні відповідних приписів.

Отже, дослідимо умови, у яких сьогодні необхідно формувати компонент – “цінності”, захист якої має бути усвідомлений населенням зі змісту кримінально-правової інформації.

Для розуміння цього явища вважаю коректним йти від зворотного: вбачаючи причини сучасного стану відмови населення від ідеологем попередніх систем цінностей, на які традиційно орієнтувалося право за радянських часів.

Яким каналом [передає інформацію]? Канали правової комунікації об’єктивно не вужчі за канали звичайної комунікації. З одного боку, можна говорити про офіційні канали, але це не повною мірою справедливо, враховуючи те, що крім офіційних правова комунікація здійснюється й іншими каналами.

Утім, ефективність каналу правової комунікації залежить від його доступності і популярності серед населення. Такі канали комунікації як рейтингові канали телебачення та радіо, рідко приділяють увагу тиражування правової комунікації.

Кому [адресована ця інформація]? Одним з найголовніших питань, яке виникає під час наукових дискусій з низки імперативних галузей права, є саме це питання. Чи збігається законодавче розуміння аудиторії правової комунікації? На сприйняття кого саме розрахований меседж влади? Нормативні приписи створюються для звичайного пересічного громадянина, чи для фахівця, який отримує правову комунікацію і використовує відповідно інформацію у своїй повсякденній роботі (суддя, юрисконсульт, прокурор та ін.)?

Найдемонстративнішою у даному випадку є правова комунікація у кримінальному праві. Слідкують за оновленням його переважно фахівці. Лише у екстремальних умовах зміни у ньому викликають суспільний інтерес, а, скоріше, резонанс. Так славнозвісні нововведення з криміналізації екстремістської діяльності та інших діянь 16 січня 2014 року викликали неабияке суспільне обурення, у той час, як посилення відповідальності за традиційні злочини протягом тривалого часу взагалі не було помічене пересічними громадянами.

В цілому ж, правова комунікація, як вказувалося, спрямована до суспільства і окремого індивіда у ньому, і не може обмежуватися спеціальними суб'єктами за професійною ознакою. Отже, правова комунікація повинна бути доступна кожному члену суспільства, не може бути обмежена будь-якими засобами і, безумовно, має нести доступну для населення інформацію про правові приписи та їх зміст.

З яким ефектом [інформація передана/отримана]? Це питання є, вірогідно, найважливішим з усього комплексу питань схеми Лассуелла відносно правової комунікації. Право, як система загальнообов'язкових правових приписів, покликаних регулювати відносини між людьми, має орієнтуватися на регулювання відносин з приводу основних цінностей, важливих для суспільства.

Якою ж має бути правова комунікація в умовах стану аномії? З констатації такого стану починалася ця стаття. Приділимо ж необхідну увагу особливостям ефективної правової комунікації в умовах аномії у фіналі статті.

Ефективність правової комунікації і стан аномії.

Вперше термін “аномія” був введений Емілем Дюркгеймом у роботі “Самогубство” (1897 р.) [1], де такий стан було визначено як беззаконня, безнормності в суспільстві, яке виникає в період кризи і супроводжується втратою значення соціальних регламентацій для особи, що призводить до нестримності бажань і пристрастей. Р. Мортон, розвивши цю теорію, довів що стан аномії залежить також від певних умов людського середовища, яке має два боки – суспільну і культурну структуру. Культурна структура являє собою комплекс цінностей і норм, які вказують на поведінкову орієнтацію певних членів суспільства або груп, а під соціальною – комплекс суспільних взаємовідносин, у якому існують певні члени суспільства або групи. Аномія ж виникає тоді, коли конфліктують культурна і соціальна структури соціального середовища [28].

Висновки.

Отже, конфлікт, так би мовити, правового запиту (очікування) і правової культури, як вбачається, впливає і на правову комунікацію – розуміння законодавця стикається з реаліями несприйняття нав'язаних цінностей через відсутність аналогічного очікування у населення.

Якого ефекту очікуватиме законодавець, надаючи у якості правового припису заборону вчиняти певні діяння, які супроводжують існування значної частини населення? Або, навпаки, декриміналізує, або депеналізує злочин, від якого потерпає власне населення, або його значна група? Не викликає сумніву, що подібні законодавчі посилення не сприйматимуться населенням, їх реалізація буде ускладнена від початку, а, у крайньому випадку можуть виступати провокуючими до недовіри владі та конфліктів.

Так звані “непопулярні” заходи, при цьому, можуть сприйматися населенням і реалізовуватися значно краще, ніж застарілі правові схеми захисту попередніх систем цінностей, що відмирають, замінюються новими.

Умовно назвемо відповідність правової норми системі цінностей, що існують в суспільстві, ціннісним фільтром. Норми, які проходять ціннісний фільтр будуть

прийматися населенням схвально, і їх реалізація не викликати ускладнень. Норми ж, які не відповідають ціннісним категоріям сучасного суспільства (не проходять ціннісного фільтру), будуть гальмуватися, не виконуватися, а у разі примусових спроб примусити населення до виконання їх, можуть викликати спротив.

Використана література

1. Дюркгейм Э. Самоубийство. Социологический этюд / Э. Дюркгейм. – М., 1994. – С. 318-321.
2. Бриллюэн Л. Наука и теория информации : монография / Л. Бриллюэн. – М. : Сов. радио, 1960. – 184 с.
3. Эшби У.Р. Система и информация : монография / У.Р. Эшби // Вопросы философии. – 1964. – № 3. – С. 46-53.
4. Моль А. Теория информации и эстетическое восприятие : монография / А. Моль. – М. : Мир, 1966. – 206 с.
5. Яглом А.М. Вероятность и информация : монография / А.М. Яглом, И.М. Яглом. – М. : Наука, 1973. – 511 с.
6. Мелик-Гайказян И. Информационные процессы и реальность : монография / И. Мелик-Гайказян. – М. : Наука, 1997. – 192 с.
7. Толстой В.С. Информация / В.С. Толстой. – Режим доступа : [//www.escosman.edu.ru/db/msg/54103](http://www.escosman.edu.ru/db/msg/54103)
8. Овчинский С.С. Оперативно-розыскная информация: теоретические основы информационно-прогностического обеспечения оперативно-розыскной и профилактической деятельности ОВД по борьбе с организованной преступностью : монография / С.С. Овчинский. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 367 с.
9. Гамза В.А. Безопасность коммерческого банка : учебно-практич. пособие / В.А. Гамза, И.Б. Ткачук. – М. : Изд. Шумилова И.И., 2000. – 216 с.
10. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 года) / Г.Ф. Шершеневич ; вступ. ст. Е.А. Суханова. – М. : СПАРК, 1995. – 556 с.
11. Петров С.В. Інформація, як об'єкт цивільно-правових відносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 – Цивільне право і цивільний процес ; сімейне право ; міжнародне приватне право / С.В. Петров. – Х., 2003. – 20 с.
12. Ворочок О.Г. Методи та моделі метаконтекстного обміну даними в інформаційних системах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук : спец. 05.13.06 – Інформаційні технології / О.Г. Ворочек. – Х., 2002. – 19 с.
13. Карпов О.М. Методи аналізу і розпізнавання складних сигналів в автоматизованих системах мовного діалогу : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук : спец. 05.13.06 – Інформаційні технології / О.М. Карпов. – К., 2003. – 36 с.
14. Корніловська Н.В. Інформатизація процесів удосконалення телекомунікаційних каналів автоматизованих систем переробки інформації й управління : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук : спец. 05.13.06 – Інформаційні технології / Н.В. Корніловська. – Херсон, 2004. – 20 с.
15. Андрощук Г.О. Економічна безпека підприємства : захист комерційної таємниці : монографія / Г.О. Андрощук, П.П. Крайнев. – К. : Ін Юре, 2000. – 400 с.
16. Бачило И.Л. Информация – объект права / И.Л. Бачило // Научно-техническая информация. – Сер. 1. Организация и методика информационной работы. – 1999. – № 8. – С. 25-28.
17. Гайнуллина З.Ф. Правовое обеспечение прав и законных интересов обладателей необщедоступной информации (коммерческой тайны, ноу-хау) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 – Гражданское право ; предпринимательское право ; семейное право ; международное частное право / З.Ф. Гайнуллина. – М., 1998. – 18 с.

18. Остропицький В.М. Розробка інформаційної технології нелінійної робастної сплайн-обробки даних в системі моніторингу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук : спец. 05.13.06 – Інформаційні технології / В.М. Остропицький. – К., 1999. – 17 с.
19. Блажко О. А. Оптимізаційна модель та засоби асинхронного тиражування даних для побудови систем розподіленої обробки інформації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 05.13.06 – Інформаційні технології / О.А. Блажко. – О., 2001. – 19 с.
20. Рогожин М.В. Побудова інформаційних технологій у системі управління регіонального рівня : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук : спец. 05.13.06 – Інформаційні технології / М.В. Рогожин. – К., 2002. – 16 с.
21. Крилов В. М. Структурно-статистична ідентифікація геометричних об’єктів та текстур в автоматизованих системах управління та перетворення інформації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора техн. наук : спец. 05.13.06 – Інформаційні технології» / В.М. Крилов. – О., 2002. – 31 с.
22. Худий А.М. Ефективні методи та алгоритми обробки сигналів і даних в системних та нейронних середовищах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук : спец. 05.13.06 – Інформаційні технології / А.М. Худий. – Львів, 2002. – 16 с.
23. Шаталова Ю.Г. Алгоритмізація основних етапів інформаційного моделювання предметної області : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук : спец. 05.13.06 – Інформаційні технології / Ю.Г. Шаталова. – К., 2003. – 16 с.
24. Колодюк А.В. Інформаційне суспільство : сучасний стан та перспективи розвитку в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.03 – Політична культура та ідеологія / А.В. Колодюк. – К., 2005. – 17 с.
25. Розенфельд Н. Коротка методика юридичного аналізу ефективності застосування законодавства / Н. Розенфельд. – К. : Юстініан, 2008. – 48 с.
26. Lasswell, H. D. The Structure and Function of Communication in Society // The Communication of Ideas. – New York : The Institute for Religious and Social Studies, 1948.
27. Lasswell H.D. The Structure and Function of Communication in Society // The Communication of Ideas – New York : The Institute for Religious and Social Studies, 1948.
28. Мортон Р.К. Социальная структура и аноμία // Социология преступности (Современные буржуазные теории). – М. : Прогресс, 1966. – С. 299-313.

~~~~~ * * * ~~~~~